

TÉREY JÁNOS

„A Nulla Zóna: hely, leróni jókor
Hóbortomért az elkésett adót –
Valósulandó vágyam a gonosztól
Átrajzolt táj sakktábla-képe volt
S a kihűlt kataklizma-városokból
Ereklyét hoztam, kézzelfoghatót.
A tapasztalat tisztasága lep meg,
Hogy nincsenek végleges sziluettek.”
(*Az Ikek gyászbeszéde*)

Térey János mára megkerülhetetlen szereplője lett a kortárs magyar irodalomnak. Tetemes életműve, bőséges publikációi és a műveiről szóló értelmezések nagy száma jelzik, hogy költészete eleven matéria, melynek feltárása és befogadása folyamatban van.

Megkerülhetetlen, írom, és költészete korántsem érdemtelenül vált azzá. A kötetek sorjázása, aktív jelenléte az irodalmi köztudatban és közéletben; lírájának folyamatos, koncentrikus bővülése, fejlődése mind ennek a fontos pozíciónak elnyerését segítették elő. Pályájának elmúlt majd másfél évtizede – mely első kötetének, a *Szétszóratásnak* 1991-es megjelenésétől a még csak részletekben publikált *Niebelung-lakóparkig* ível – felfogható sikertörténetként is. Térey elismertségét jelzik az irodalmi díjak, munkásságát 1994 és 2000 között Soros-ösztöndíjjal, Déry Tibor-jutalommal, Móricz Zsigmond-ösztöndíjjal, Petőfi Sándor-ösztöndíjjal, NKA-ösztöndíjjal, MKA-ösztöndíjjal, Alföld-díjjal, 2000-ben újra Soros-ösztöndíjjal honorálták. 2001-ben József Attila-díjat, a következő évben pedig Palládium-díjat kapott.

Egyedi versvilága egyszerre megközelíthető és megközelíthetetlen, ismerős és belakhatatlan. Hangja határozott, nyelvteremtő szándékában pedig nem kevesebbet akar, mint kísérletet tenni az ezredforduló horizontjainak, s nem mellékesen a 20. századi anyagi és szellemi örökségnek az összeolvasztására; a minél érzékletesebb s egyben egészen sajátos, alanyi szempontú rögzítésére.

Térey világa egyszerre izgalmas és riasztó; kihívásokkal teli, ez a világ nem kíméli az olvasót sem. Döntő azonban, hogy az általa megírt fikció mindig hiteles, sőt valóságos színben tűnik fel és el; épülő-pusztuló helyszíneivel, alakjaival, történéseivel egyetemben.

Egységesen, oszthatatlanul és eközben végletesen szétszórátva időben és térben. Budapesten, Debrecenben, Varsóban, Drezdában, Kalinyingrádban együtt vagyunk Téreyvel és természetesen Termann hadnaggyal is. Ez az alteregó egyrészt a telitalálat, másrészt kulcs a Térey-líra feltérképezéséhez. A Térey–Termann párhuzam nyilvánvaló, az, hogy mindehhez egy hadnagy társul, azzal magyarázható, hogy Térey rendkívül erősen vonzódik a militarista nyelvhez és környezet-höz. Mindezt megtoldja egy analógiával, Zrínyi *Vitéz hadnagyára* apellálva: „egy hadnagynak sem feleségére, sem hazájára, / sem más dolgokra nem kell gondot viselni, hanem / szüntelen az ellenség veszedelmiről, az maga megma- / radásáról gondolkodni, még álmodni is ha lehetne, / mint szintén a jó agárnak a vaddal. És mikor mind így / cselekszik is, mégis nem mondhatja: elegendőül van.” (*A jó agár és a vad*) Az alteregó-teremtéssel a költő kijelöli a követési távolságot, miközben a militarizált magatartásforma páratlan erőszakosságával és arroganciájával felvértezve készül a harcra – a mindennapos túlélésre: „Pórázra kötni a kóbor hadiszerencsét. / Seregek istene! Nyiss királyi utat; / E hómezőn lehessünk győztes alakulat. / A hóval elfödött helyek baljós kelepccék. / Jégbordás szegletek: mától csataterék.” (*A vitéz hadnagy*)

Térey János 1970. szeptember 14-én született Debrecenben, s itt érettségizett, a Tóth Árpád Gimnázium diákjaként 1989-ben. A fővárosba kerülve előbb az ELTE TFK, majd az ELTE BTK magyar szakos hallgatója. Verseskötetei a kilencvenes évek elejétől folyamatosan jelentek meg: *Szétszórátás* (1991), *Természetes arrogancia* (1993), *A valószínű Varsó* (1995), *Tulajdonosi szemlélet* (1997), *Téreyő* (1998), *Drezda februárban* (2000), *Paulus* (2001). A gazdag életművet két válogatáskötettel kívánta szintetizálni; a *Platina* 2002-ben, a *Sonja útja a Saxonia moztól a Pírnai térig* 2003-ban hagyta el a nyomdát.

Térey szigorú ítésként – dicséretes önkritikáról téve tanúbizonyságot –, alaposan újragondolta költészetét. A fenti két utolsó kötet így töredék, ámde meglehetősen egységes, rekanonizált töredék lett. Értem ezt úgy, hogy Térey meglehetősen sok verset rostált ki, hogy a válogatás minél erősebb, nagyobb hatású legyen. Az idő múlásával a szövegektől biztos távolságba kerülve sokkal pontosabban megítélhető azok értéke; a szelektálásnál érezhetően a minőségi elv dominált, s az eredmény nem is maradt el; akik e két válogatáskötetet kezükbe veszik, egy alapos, sallangoktól mentes, mellékvágányoktól megtisztított lírai teljesítménnyel találkoznak.

Térey János

Fotó: L. Simon László

Közben, mintegy intermezzóként, 1996-ban *A 74-es asztal* címmel közös kötete jelent meg Pálincás Istvánnal. A próza területén pedig 1997-ben jelentkezett lábjegyzetként elkönyvelt kötetével, a *Termann hagyományaival*. Ez utóbbi különösen fontos az életműre nézve. Bár a könyvet néhányan a belterjesség (mellék)termékeként értelmezték, lényeges appendix ez a Térey-lírának. Itt jelenik meg leginkább lecsupaszítva a versvilág miliője és Térey jellegzetes gondolkodásmódja. A lábjegyzet – műfajának eleget téve – támpontot és kapaszkodót jelent a versvilág feltérképezéséhez. A kötet önmagában is megállja a helyét, ugyanakkor a fiatal főhős történeteinek lazán összefüggő epizódjai az életmű felől olvasva valóban többletértelmet nyer(het)nek. Ez utóbbi olvasásmód során láthatóvá válnak a helyszínek, a meghatározó élmények: a szétszórátás előzményei, a féktelen partizás, a zenei érdeklődés, a szerelem, a társaság, s végül – de korántsem perifériára szorítva – Térey egyénisége. Mindezeket a versek előzményeként, kezdeményeként értelmezve költői világához is közelebb juthatunk. Lábjegyzettől több aligha várható el.

Térey jelenleg a *Niebelung-lakópark* című verses drámáján dolgozik, ennek részleteit folyóiratokban közli. A felfokozott várakozás értendő, hiszen a monumentális *Paulus* után a germán mítoszok világát megidézve újabb nagy koncepciót álmodott a költő. Természetesen utánozhatatlanná csiszolt stílusban és nyelvvel, s ha telefon csörren, illetve DJ-pultok között botladozó hősöket látunk majd, akkor sem csodálkozunk, mert ez a Térey-líra veleje: a konzervatív és az ultramodern, hagyomány és kánontörés, a határátlépések, s az ebből kiomló reflexiók.

A tulajdon joga

„Tulajdonos, vigyázz archívumodra. [...]
Tolláskodó nép a Kisállomáson [...]
A birtok nyárilak a Tóvidéken, [...]
Danzig, augusztus harmincegy van, éjfél,
és Krakkó szunnyad, Varsó éberalvó [...]
Váradon ép a Körös-parti korzó. [...]
Minthogyha elcsatolták volna tágas,
Mostoha tartományod, Debrecen.”

(*Tulajdonosi szemlélet*)

Elkezdődött Debrecenben. Aztán folytatódott (és folytatódik) Pesten (Ó- és Újlipótváros). Varsó és Drezda csak később lett, vagy mindig is ott volt. Sztálingrád, Kalinyingrád? Nem elhanyagolható. Elhagyható és túlutazható.

Ahogy a történelem segítségével életre kelti, mintegy megbolygatja Európa háborús pusztulás sújtotta városait, úgy szövi bele egyúttal a jelen történéseit. Térey szinte már-már mániákusan vonzódik a romvárosok iránt. Nagy, állandó témája a II. világháborúban elpusztult városok, romok körbejárása, belakása, s a német hadsereg keleti vereségének dokumentációja.

A struktúra sántít, avagy sántítana is, ha... De nincs ha. Debrecen el kellett hagynia, és a családi egység megbomlásával párhuzamosan a Kétmalom utca is átalakult: a tér beszűkülése és tágulása, épülő pusztulása akár tetten is ér(t)hető.

Varsóval és Drezdával nem árt óvatosan bánni; az a város, ahol járunk, korántsem biztos, hogy elérhető. Térey biztos tájékozódással,

csalhatatlan magabiztossággal népesíti be, miközben tudja, hogy a viszonylagos lokális biztonságra (a romra) újabb és újabb rétegek épülnek, s közben az idősíkok nyitottsága lehetőséget ad a kibontakozásra; a fenyegetés, a fenyegetettség érzésére reagálva Térey (a tulajdonos) felvonultatja teljes harci arzenálját.

Ilyen körülmények között a hadnagyon a sor; ő a magabiztosság, melyet a nyelv garantál. Téreynél éppen a nyelvi struktúra, a nyelv generálása az, ami meggyőző erővel hat. Nem a nyelv generálja tehát Téreyt, sokkal inkább Térey a nyelve(ke)t. A városok (szövegek) romjai, csonkjai között járva újabb struktúra épül, ám következésképpen ez sem lesz – nem is lehet – teljes: „Szabad volt-e megbolygatni / a rom-Drezda örökálmát? / Azt mondom, istenkísértés / újra fölállítani / régi tornyát Siloámnak, / ha le kellett dőlnie. Köveit számlálni vétek, / és visszaemelni őket / az eredeti magasba / nem szabad.”
(*Szerény javaslat*)

A fiktív alakok mellett a túltengő alanyiség dominanciája biztosítja a szövegek egységességét, noha a nyelvi rétegek sokszínűsége – elvileg – ellene dolgozik. Az irodalmi intertextusok sokasága (Szomory Dezső, alteregóként Termann Dezső, Ady Endre, Kosztolányi Dezső) nemcsak a térbeli, de az időbeli nyitottságot is szavatolják. S emellett a szleng, a zenei áthallások (Wagnertől Ganxsta „Döglég” Zoleen át egészen a The Cure-ig terjed a repertoár) hihetetlenül színessé teszik a szövegeket. És élvezetessé.

Rengeteget beszéltek Térey apropóján a nyelv fontosságáról, bonnyolítva a (talán) nyilvánvalót. Térey ugyanis teljesen szabadon bánik a rendelkezésére álló anyaggal. Konzervatív, mert vonzódik a kötött formákhoz: a kultúrához, komolyzenéhez, épületekhez, hagyományokhoz. Ám ezeket olyan tartalommal tölti meg, ami abszolút módon modern: egyfelől az időben visszafelé mozogva, másfelől a progresszivitás határmezsgyéjén egyensúlyozva.

Térey ráértett a változásban rejlő lehetőségre; ha a tulajdon a nyelv maga, akkor azzal meg kell küzdeni, hiszen folytonosan változik, átalakul, vegyül. A teljes struktúra illetően spektrumú megjelenítésének eredménye, hogy a hagyaték (a múlt) archívumává válik, és a tulajdonos állandó leletmentésre kényszerül; a magyarországi terek és a virtuális városok így népesülnek be a lírai én szigorú felügyeletével: egyazon időben.

Útban az epikához

Az epikus szándék már kezdettől fogva felfedezhető a Térey-versekben. A történet s az ebből kibomló történés kezdettől fogva jelen van alkotásaiban. Sok szereplővel, több helyszínnel dolgozik, s az epikus jelleget a néhol szinte párbeszédes forma is alátámasztja. A korai kötetekről azonban csak fenntartásokkal állíthatjuk, hogy közelítenének az epikához. Az epikus elem a *Szétszóratus* és a *Természetes arrogancia* verseiben alárendelt szerepet játszik: a lírai én gondosan ellenőrzi felvonulási területét. Ezekben a kötetekben éppen Térey markáns jelenléte gördít akadályt az epika túlbujánzása elé. A lírai én alanyi szempontok szerint rögzít és dokumentál mindent, az epikus jellemzők ezért nem jutnak, nem juthatnak érvényre.

A Varsó- és a Drezda-könyvben már erősebb az epikus szándék, viszont a köztes *Téreyő* inkább a *Természetes arrogancia* lírikus, alanyi irányvonalát viszi tovább. A történelem beemelése a költemények világába, a pusztulás megragadása érezhetően tágítja és elmélyíti a rendelkezésre álló teret. Viszont mindennek saját szempontú értelmezése azt eredményezi, hogy az epikus történesek dacára sem válik történetté, amit olvasunk. Annál jóval többről van szó. A fragmentumok, kiragadott részek ugyanis konfrontálódnak a lírai énnel, aki saját képe és saját akarata szerint formálja őket. A végeredmény pedig egy markáns lírai szemléletmód lesz, amely hitelt érdemlően tartja ellenőrzése alatt a megszállt területet.

Az epikus szerkesztésmód csak a *Paulus*ban jut érvényre. A cselekmény több szálon és több helyszínen fut, s a Pálok kalandjai már megélt, felelevenített epikus keretekbe ágyazódnak. A dantei közeg jelenléte, az analógia mechanizmusaival kiegészülve tág keretet ad a hős(ök) mozgásához. A *Paulus* szerkezete a nagy epikus koncepció megalkotása; feleleveníti Dante Poklát, egyszersmind megadja korunk Odüsszeuszának, a budapesti hacker Pálnak útvonalát, természetesen a másik két főhőssel kiegészülve: von Paulus német tábornokkal és Pál apostollal.

A személyes kapcsolat

Kezdetben ott volt az ifjú. A fiatalember, aki Pestre kerülén, a családi házat (kényszerűségből) elhagyva minden romantikát nélkülöző,

tárgyilagos, ugyanakkor személyes hangon megörökítette az erőziót. Az arrogancia vele született vagy kialakult benne, mindenesetre a túlélő minden erejével akarta megragadni a világot: csak romokat markolt, hiszen a kiűzetés-szétszórás élménye végig elkísérte eddigi alkotói pályáján.

A többi városhoz való, rendkívül bensőséges viszonya ennek tükrében, elválaszthatatlanul fonódott össze a már ismert helyszínekkel. Verseiben a teret képlekennyé dolgozta el, hogy a szövegek metaforikus tére(y)rejére támaszkodva, folytonosan megkísérelje felépíteni azt, ami végleg elveszett. Mindettől a *Paulus*ban szakadt el legbátrabban; bár a pesti helyszínek ismerete itt is alátámasztani látszik a fentieket.

A nyelvvel ápoltságot bensőséges viszony szintén kiválóan igazolta ezen attitűd jogosságát. A formát, az Anyegin-strófát megfelelően választotta meg, s nyelvi stílusbravúrt végrehajtva megfelelt a kötött forma támasztotta kihívásoknak.

Számadás

Térey János költészete fokozatosan mélyült el, s – ellentétes mozgásiránnyal – határozott ívvel emelkedett. Már a kezdeti próbálkozások sikert hoztak, pályájának nívója nem süllyed. S ha a folytatásban esetleg csak megközelíti majd eddigi teljesítményét, úgy hiszem, panaszkodni akkor sem lesz okunk.

Markáns, helyenként karcos hangja, nyelvi teremtménye munkája, alakjainak elevenléte bonyolultnak tűnhet a befogadó számára, ám idővel (és olvasással) ez feloldható. Határozott állásfoglalása, a jelenkor érzékletes megragadása mind azt mutatják, hogy Térey világa – bármily furcsa és az alanyiságnak némiképp ellentmondó is – itt zajlik körülöttünk. S nem közöttünk és közöttünk: köztünk és a világban. Az európaivá tágított térben a felbomlott idővel így válik újraélhetővé a közép-európai élet néhány mozzanata, s rajta keresztül talán még több is. A romokra épült rend, ha ingatag is, de létezik: át- és rekonstruálható. Velünk egyetemben.

SÜTŐ CSABA ANDRÁS